

Prace naukowe w CMM
Dr inż. Jerzy Litwin,
Dyrektor Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku

WPROWADZENIE

Podstawowym zadaniem każdego muzeum jest gromadzenie zabytków, ich ochrona i konserwacja, naukowe opracowanie i udostępnianie społeczeństwu.

W ciągu 45 lat swego funkcjonowania CMM w Gdańsku zgromadziło ponad 24 tys. muzealiów oraz ponad 4,5 tys. innych obiektów ujętych w ewidencjach zbiorów i będących przedmiotem badań naukowych. Kilka tysięcy dalszych zabytków pochodzących z własnych badań archeologicznych znajduje się w różnych fazach konserwacji i dopiero po pomyślnym zakończeniu tego procesu oraz ewentualnej rekonstrukcji przekazane zostanie do odpowiednich działów Muzeum.

Pomocny w badaniach naukowych jest największy w Trójmieście zbiór polskich i zagranicznych woluminów o tematyce morskiej, obejmujący ponad 17 tys. druków zwartych i ponad 29 tys. czasopism. Czytelnia przy bibliotece CMM dostępna jest dla wszystkich zainteresowanych.

Zasobne są również zbiory Działu Dokumentacji CMM, wśród których znajduje się Archiwum Ludzi Morza, zainicjowane przed laty przez prof. Bolesława Polkowskiego i Towarzystwo Przyjaciół CMM. Dziś obejmuje ono dane o 2537 osobach. Z kolei w założeniu i rozwijaniu Archiwum Polskich Konstrukcji Okrętowych uczestniczyli członkowie Sekcji Okrętowców SIMP (obejmuje ono 1840 jednostek archiwalnych). Inne kolekcje, tworzone od początków istnienia Muzeum, to: Archiwum Aktów Pisanych (4176 jednostek archiwalnych), Archiwum Fotograficzne (10 469 fotografii), Archiwum Kartograficzne (1549 j.a.), Archiwum Mechaniczne (373 j.a.). Ponadto Dział gromadzi dokumenty dotyczące historii CMM. Zbiory te są udostępniane po przedstawieniu przez zainteresowanego tematyki studiów i podpisaniu odpowiednich oświadczeń (chodzi przede wszystkim o przestrzeganie Ustawy o ochronie danych osobowych).

SPECYFIKA I TEMATYKA PRAC NAUKOWYCH

Prowadzenie badań naukowych w muzeach możliwe jest tylko przez odpowiednio przygotowanych pracowników. Niestety, nie ma w Polsce uczelni przygotowującej kadry dla muzealnictwa technicznego, w tym morskiego. Stąd rzadko w CMM podejmują pracę znawcy spraw morskich — zwykle są to osoby pragnące dopiero w ramach zatrudnienia poznawać tę

tematykę i doskonalić się w wybranej dziedzinie wiedzy morskiej. Pewien wyjątek stanowią absolwenci archeologii podwodnej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, których CMM zatrudnia kilkoro. Najliczniej reprezentowanym w naszej instytucji kierunkiem ukończonych studiów jest historia ze specjalizacją „muzealnictwo”. Dopiero po kilku latach samokształcenia historycy nabywają kwalifikacje muzealnika morskiego.

PRACE NAUKOWE W CENTRALNYM MUZEUM MORSKIM W GDAŃSKU

Podstawą pracy naukowej w muzeum są studia nad eksponatami, niezbędne przy tworzeniu kart ewidencyjnych muzealiów. Rozpoznanie cech wspólnych grup obiektów, a także określenie specyfiki danego zabytku prowadzi do uzyskania pogłębionych wiadomości, które następnie stają się podstawą do przygotowania scenariuszy ekspozycji problemowych, katalogów zbiorów i wystaw, referatów i innych publikacji. Wyniki prac naukowych określają również kierunki rozwoju kolekcji muzealnych.

Ustabilizowanie kadry merytorycznej w CMM pod koniec lat 90. umożliwiło rozwinięcie zakresu tematyki podejmowanych prac naukowych. Obecnie prowadzone są badania naukowe w następujących dziedzinach: muzealnictwo morskie, historia okrętownictwa, historia żeglugi morskiej i rzecznej, morskie i nadmorskie dziedzictwo kulturowe, malarstwo marynistyczne, historia szkutnictwa ludowego, archeologia nautologiczna, konserwatorstwo zabytków wydobywanych ze środowiska wodnego oraz formy edukacji muzealnej.

Pionierską wizytówką CMM były publikacje wyników studiów nad historią szkutnictwa i okrętownictwa. Zapoczątkował je pierwszy dyrektor Muzeum, dr hab. P. Smolarek, skupiając swą uwagę na wczesnośredniowiecznym szkutnictwie skandynawskim i słowiańskim. Po serii artykułów, monografią „Zabytki szkutnictwa skandynawskiego” zainaugurował w 1963 roku serię wydawniczą „Prace Muzeum Morskiego Gdańsku”. Drugim nurtem badań były prowadzone od 1973 roku przez dra inż. J. Litwina badania polskiego szkutnictwa ludowego oraz pomorskiego okrętownictwa okresu średniowiecza. W wyniku systematycznych prac na terenie Polski zinwentaryzowano zabytki szkutnictwa ludowego, a wyselekcjonowane łodzie wypełniły wystawy w Muzeum Rybołówstwa w Helu oraz w Muzeum Wisły w Tczewie.

Przed kilku laty przeprowadzono w CMM studia nad dłubankami pochodzącymi z badań archeologicznych, zakończone obszernym katalogiem, opracowanym przez dra W. Ossowskiego. Badacz ten następnie podjął studia nad płaskodennymi konstrukcjami

plywającymi oraz opracował katalog pt. „Szkutnictwo Pomorza Wschodniego w okresie średniowiecza w świetle analiz dendrochronologicznych”, zawierający datowanie pozostałości średniowiecznych łodzi i statków przechowywanych w muzeach nadbałtyckich. Określono w nim czas i miejsca budowy danej łodzi lub statku. Na projekt ten uzyskano dotację z KBN, a rezultaty tych prac zostały nagrodzone wyróżnieniem w 2003 roku w konkursie na „Wydarzenie muzealne roku”, w kategorii „Osiągnięcia z zakresu działalności naukowej”.

PUBLIKACJE NAUKOWE CMM W RAMACH SERII „PRACE CENTRALNEGO MUZEUM MORSKIEGO W GDAŃSKU”

Autorami nieregularnie ukazujących się od 1963 roku tomów byli pracownicy Muzeum oraz badacze spoza tej instytucji. Łącznie do końca 2005 roku ukazało się drukiem dwanaście prac:

- I. P. Smolarek, *Zabytki szkutnictwa skandynawskiego*, 1963;
- II. J. Miciński, *Polskie statki pomocnicze i specjalne 1920-1939*, 1967;
- III. P. Smolarek, *Studia nad szkutnictwem Pomorza Gdańskiego X-XIII wieku*, 1969;
- IV. Z. Batorowicz, *Maszoperie kaszubskie. Studium geograficzno-etnograficzne*, 1971;
- V. W. Arkuszewski, *Wiślane statki pasażerskie XIX i XX wieku*, 1973;
- VI. J. Miciński, *Żaglowce handlowe z Rewy*, 1974.
- VII. J. Litwin, *Zabytkowe modele okrętów z Dworu Artusa w Gdańsku*, 1981.
- VIII. J. Trzoska, *Dzieje gdańskiego statku „Fortuna” (1712-1731)*, 1979.
- IX. J. Trzoska, *Kaprzy Augusta Mocnego (1716-1721)*, 1993.
- X. J. Litwin, *Polskie szkutnictwo ludowe XX wieku*, 1995.
- XI. W. Ossowski, *Studia nad łodziami jednopiennymi z obszaru Polski*, 1999.
- XII. M. Jankiewicz-Brzostowska, *Timor Maris. Lęk człowieka przed żywiołem wodnym w gotyckim malarstwie polskim*, 2005.

Inne serie wydawnicze CMM to „Publikacje Muzeum Morskiego w Gdańsku”, w ramach których wydawane są informatory, przewodniki, katalogi zbiorów i inne opracowania o charakterze popularnonaukowym oraz „Studia i materiały Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku” (w tej serii publikowane są opracowania naukowe związane z wystawami czasowymi oraz materiały źródłowe).

Archeologia nautologiczna

Prace naukowe w tej dziedzinie prowadzone są przez CMM od 1968 roku. Wówczas Muzeum rozpoczęło (we współpracy z klubami nurkowymi „Kotwica” i „Neptun”, przy pomocy specjalistów z Urzędu Morskiego i Polskiego Ratownictwa Okrętowego oraz pana Andrzeja Benesza, użyczającego swój jacht „Esperanto”) pionierskie w skali kraju archeologiczne badania podwodne. W 1969 roku załogi statków GUM i PRO podczas trałowania przyszłego kotwiczowiska Portu Północnego odkryły wraki drewnianych jednostek, które uzyskały w rejestrze CMM symbole W-5 i W-6. Już pierwsze badania na tych stanowiskach utwierdziły kierownictwo Muzeum o wyjątkowej wartości historycznej obu wraków. Z kadłuba W-5, średniowiecznego, jak się wkrótce okazało, wydobyto owalne wylewki miedzi, od których wrak ten nazwano Miedziowcem. Z drugiego z wraków — W-6 nurkowie podnieśli kilka dział: szwedzkich z przełomu XVI/XVII wieku i jedno polskie, odlane w 1560 roku dla króla Zygmunta Augusta. W miarę postępujących badań wrak ten uznano za pozostałość okrętu szwedzkiego „Solen”, który zatonął podczas bitwy pod Oliwą w 1627 roku.

Dla dalszego rozwoju badań CMM pozyskało w 1973 roku od firmy „Koga” w Helu superkuter typu B-12, który pod nazwą „Modra Woda” służył do 1975 roku. Następnie CMM otrzymało jednostkę takiego samego typu, ale dostosowaną do potrzeb badawczych, której nadano nazwę „Wodnik”. Posiadanie statku umożliwiło dokończenie badań W-5 i przygotowanie wraka wraz z ładunkiem do wydobycia. Operację tę przeprowadzono przy pomocy Marynarki Wojennej w 1975 roku. Rok później badania dokończono, eksplorując stanowisko całkowicie, po czym wznowiono badania wraka W-6. Współpraca z Urzędem Morskim, środowiskami nurków-amatorów i innymi firmami przynosiła dalsze odkrycia wraków, którym po wstępnym rozpoznaniu i uznaniu za historyczne przypisywano kolejne numery.

Aktualnie badania podwodne CMM prowadzone są na Bałtyku z kolejnego, dobrze dostosowanego do tych potrzeb statku „Kaszubski Brzeg”. Przynoszą one liczące się kolekcje zabytków, tak jak to miało miejsce w pracach na wraku angielskiego statku towarowego, zbudowanego w 1777 roku w Whitby, który zatonął w sztormie w 1785 roku. Zabytek ten rozpoznany dzięki informacji od pletwonurka-amatora był 32. wrakiem badanym przez CMM w morzu. Obecnie rejestr wraków w CMM obejmuje 60 pozycji.

Drugim miejscem badań podwodnych CMM jest Zatoka Pucka, gdzie realizowany jest program naukowego rozpoznania portu i wraków łodzi z okresu wczesnego średniowiecza.

Podczas podnoszenia w 1990 roku łodzi P-3 odkryto tam kolejny, piąty już wrak łodzi z tej epoki. W 2005 roku CMM wydobyło do dalszych badań i niezbędnej konserwacji wrak łodzi P-2, charakteryzujący się cechami budowy typowymi dla szkutnictwa słowiańskiego z uzupełnieniami typowymi dla szkutnictwa skandynawskiego. Badania tego zabytku trwają.

CMM podejmowało również archeologiczne badania ratunkowe, jak na przykład w 2003 roku, kiedy rewelacją okazało się rozpoznanie odkrytego w basenie portowym w Rowach dziobowego fragmentu wraka jako pozostałości kogi z XIII wieku. Było to pierwsze i jak dotąd jedyne znalezisko pozostałości takiego statku na terenie Polski. Obecnie wiadomo, że statek ten powstał w okolicach Szczecina pod koniec XIII wieku. Innym ważnym przedsięwzięciem archeologicznym było kierowanie przez pracownika CMM w 2003 roku pracami dokumentacyjnymi na miejscu odkrycia w Krośnie Odrzańskim wraka statku rzeczno-jez. z XVIII wieku.

Od początku lat 80. CMM prowadziło także archeologiczne badania w strefach nadmorskich, rozpoznając pięć wraków łodzi z XV-XVI w Tolkmicku, wydobywając wrak łodzi z XI wieku w Czarnowsku nad jez. Łebsko oraz podejmując naukowe opracowanie wraka łodzi wczesnośredniowiecznej odkrytej przez archeologów poznańskich w miejscowości Łąd nad Wartą. Do badań lądowych powrócono na przełomie XX i XXI wieku, wykonując sondażowe wykopy na badanych przed laty łąkach w Oruni, Fromborku i Dzierżgoniu. Największym jednak osiągnięciem były kompleksowe wykopaliska w Kobylej Kępie nad Zalewem Wiślanym, gdzie badane były pozostałości statku z XIII wieku.

Archeologia nautologiczna od lat jest jedną z wizytówek CMM w skali międzynarodowej, udokumentowaną wieloma artykułami drukowanymi również za granicą. Część z nich była następstwem prezentowania prac badawczych pracowników CMM na międzynarodowych konferencjach z zakresu historii okrętownictwa (International Symposium on Boat and Ship Archaeology). Systematyczne uczestnictwo od 1979 roku przedstawicieli CMM w tych sympozjach zaowocowało przyznaniem CMM prawa do zorganizowania 8. Sympozjum w 1997 roku w Gdańsku. Uczestniczyło w nim ponad stu specjalistów z wielu krajów świata, a CMM wydało drukiem wygłoszone referaty, zdobywając tą edycją międzynarodowe uznanie.

REFERATY PRACOWNIKÓW CMM WYGŁOSZONE NA KONFERENCJACH ISBSA III sympozjum (Sztokholm, 1982 r.)

P. Smolarek: *Vistula Merchant ships from the XVI-XVIII Centuries* oraz *The Development of*

Archaeology of Boats and Ships in Poland;

J. Litwin: *The Warship in the Painting from Arthur's Court in Gdańsk - an Attempt at a Reconstruction* oraz *The Development of Folk Boats in Poland from the Example of Structures used on the San and the Bug Rivers.*

IV sympozjum (Porto, 1985 r.)

P. Smolarek: *The Unknown Boat-Building of a Forgotten People;*

J. Litwin: *Changes in Folk Boat-Building Techniques along Two Tributaries of the Vistula: the Dunajec and the Wisłoka.*

V sympozjum ISBSA (Amsterdam, 1988 r.)

J. Litwin: *The First Polish Galleon and its Construction Register from 1570-1572 oraz Clinker and Carvel Working Boats on Polish Waters; Their Origin, Development and Transformations.*

VI sympozjum ISBSA (Roskilde, 1991)

P. Smolarek: *Aspects of Early Boatbuilding in the Southern Baltic Region.*

J. Litwin: *Shipbuilding Traditions in the Southern Part of the Vistula Lagoon.*

VII sympozjum ISBSA (Ile Tatihou, Francja, 1994)

J. Litwin: *The Vistula River Wooden Craft of the 20th Century. Their Construction and Destiny*

VIII sympozjum ISBSA (Gdańsk, 1997)

J. Litwin: *Boat and Ship Archaeology in Poland;*

W. Ossowski: *Some Results of the Study of Logboats in Poland;*

I. Pomian (współautor): *Water or Land? Preliminary Results of an Interdisciplinary Project of Palaeoenvironmental Reconstruction at the Site of the Medieval Harbour in Puck (N. Poland).*

IX sympozjum ISBSA (Wenecja, 2000)

J. Litwin: *The Boat Puck-3 in the Light of Investigation of Other Slavic Boats from 9-14th Century*

W. Ossowski: *Expanded Logboats between the Baltic and the Black Sea*

X sympozjum ISBSA (Roskilde, 2003)

I. Pomian: *Development of medieval harbour in Puck in the light of dendrochronological Dating;*

W. Ossowski: *Two double planked 16th century wreck from Poland;*

R. Domżał: *Inland water transport in the mouth of the Vistula River. Medieval written*

sources and the interpretation of the new archeological discoveries;

T. Bednarz: *Wreck from XVI Century near Hel Peninsula.*

Ekspozycje pozyskiwane w trakcie archeologicznych badań podwodnych oraz poszczególne wraki bywają również tematami prac magisterskich studentów specjalności archeologia podwodna Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

INNE KONFERENCJE NAUKOWE ORGANIZOWANE PRZEZ CMM

W 1992 roku CMM wstąpiło do ICMM (International Congress of Maritime Museums) — Stowarzyszenia Muzeów Morskich. Udział w pracach tej organizacji nie tylko rozszerzył współpracę z muzeami morskimi na świecie, ale i umożliwił prezentowanie CMM na łamach biuletynu ICMM, wydawanego przez sekretariat tej organizacji. W 1998 roku konferencja roczna tego stowarzyszenia odbyła się w Gdańsku.

Idee ICMM przeniosło CMM na obszar Polski, organizując krajowe konferencje i w ten sposób kreując rozwój muzealnictwa morskiego i rzeczno-eg. W siedzibie CMM w 1994 roku, 29 lat po pierwszej, zwołano II Konferencję Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego. Zyskała ona wysokie oceny ze strony specjalistów i władz, a ważniejsze wystąpienia wydał drukiem Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie (*Muzealnictwo morskie i rzeczne*, Warszawa 1995). Postanowiono też wtedy, że co dwa lata będą organizowane tego rodzaju spotkania w różnych muzeach polskich. Kolejne konferencje polskiego muzealnictwa morskiego i rzeczno-eg (dokumentowane specjalnymi publikacjami) odbyły się:

III w 1996 roku w Muzeum Narodowym w Szczecinie,

IV w 1998 roku w Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni;

V w 2000 roku w Centralnym Muzeum Morskim w Gdańsku,

VI w 2002 roku w Muzeum Warty w Gorzowie Wielkopolskim;

VII w 2004 roku w „Skansenie rzeki Pilicy” w Tomaszowie Mazowieckim.

Jednym z tematów studiów podejmowanych w CMM są sprawy muzealnictwa morskiego i rzeczno-eg, a do ważniejszych z tego zakresu należą publikacje J. Litwina:

„Muzealnictwo morskie państw Europy wschodniej”, [w:] *Ochrona morskiego i rzeczno-eg dziedzictwa kulturowego*, Szczecin 1997, s. 31-43.

„Rola i znaczenie polskiego muzealnictwa morskiego i rzeczno-eg” [w:] *IV Konferencja Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego, Gdynia 28-29 maja 1998 r.* Gdynia 2000, s.63-68.

„Z pogranicza muzealnictwa morskiego i rzecznoego” [w:] *Rola muzeów w popularyzacji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego rzek Przymorza rzecznoego*, Słupsk 2001, ss. 65-69.

„Osiągnięcia, stan i perspektywy muzealnictwa morskiego i rzecznoego w Polsce – z okazji jubileuszu 200-lecia muzealnictwa polskiego” [w:] *Muzealnictwo*, nr 43, Warszawa 2001, s. 141-156.

Ochronie dokumentów związanych z polskim okrętownictwem od 1918 roku służył cykl pięciu sesji naukowych organizowanych w latach 1993–2001 wspólnie z Polskim Towarzystwem Nautologicznym i Katedrą Urządzeń Okrętowych i Oceanotechnicznych Politechniki Gdańskiej, a wygłoszone referaty drukowane były w kwartalniku „Nautologia”:

I sesja (1993) poświęcona była budowie okrętów wojennych w Polsce; materiały opublikowano

w Nautologii nr 4 w 1993 roku.

II sesja (1994) dotyczyła budowy w Polsce statków rybackich; materiały opublikowano w Nautologii nr 4 w 1994 roku.

III sesja (1996) poświęcona była budowanym w Polsce statkom towarowym w okresie 1938-1996; materiały opublikowano w Nautologii nr 1 w 1997 roku.

IV sesja (1999) poświęcona była budowanym w Polsce statkom o napędzie parowym; materiały opublikowano w Nautologii nr 1, w 2000 roku.

V sesja (2001) dotyczyła budowy i eksploatacji okrętów i statków szkolnych (materiały nie zastały opublikowane).

Od 1993 roku organizowano w siedzibie głównej CMM w Gdańsku i w Oddziale — Muzeum Wisły w Tczewie krajowe sympozja i konferencje dotyczące problematyki rzecznej i osadnictwa na Żuławach. Były to:

Sympozjum Menonickie (1993) — R. Klim, *Materiały I Zjazdu Menonickiego im. Helmuta Reimera*, Tczew 1994.)

I Sympozjum Wiślane „Wisła i jej dopływy w muzealnictwie polskim” (1994)

II Sympozjum Wiślane „Powodzie i lodołamanie na Dolnej Wiśle” (1994)

III Sympozjum Wiślane „Przyroda i krajobraz Wisły” (1995).

Dzieje szkutnictwa i okrętownictwa gdańskiego oraz współczesnego polskiego przemysłu stoczniewego były przedmiotem opracowań:

dr inż. J. Litwina:

„Morskie dziedzictwo Gdańska”, Gdańsk 1998,

„Średniowieczne statki bałtyckie (tradycje i specyfika ich budowy)”, *Nautologia* 1999, nr 2, s. 2-12.

„Budowa statków” [w:] *Polski przemysł okrętowy 1945-2000*, Gdańsk 2000, s. 14-129.

„Sztuka rzeczno szkutnictwa”, [w:] *Rzeki*, t. IX, 2000. s. 217-263.

„Stan badań nad wczesnośredniowiecznym szkutnictwem Słowian nadbałtyckich. Próba oceny i postulaty [w:] *Instantia est mater doctrinae*, Szczecin 2001, s. 183-199.

Budowa okrętu „Smok” dla Zygmunta Augusta. Polityka Morska Ostatnich Jagiellonów [w:] *Arx Felicitatis*, Warszawa, 2001, s. 603-611.

“Shipbuilding Techniques from the Medieval Age Onwards” [w:] *Baltic Sea Identity – Common Sea – Common Culture, 1st Cultural Heritage Forum*, Gdańsk 3rd-6th April 2003, ed. J. Litwin, s. 147-155.

„Ze studiów nad średniowiecznym szkutnictwem Gdańska i Elbląga” [w:] *Archeologia et Historia Urbana*, Elbląg 2004, ss.401-410.

Dr W. Ossowskiego:

„Studia nad łodziami jednopiennymi z obszaru Polski”, *Prace Centralnego Muzeum Morskiego*, t. XI, Gdańsk 1999.

[z M. Krapcem] „Problemy datowania najstarszych zabytków szkutniczych z terenu Polski metodą dendrochronologiczną”, *Przegląd Archeologiczny*, t. 47, 1999, s. 155-165.

[z M. Krapcem] „Niektóre aspekty szkutnictwa późnośredniowiecznego na przykładzie wraka z Kobyłej Kępy, koło Sztutowa”, *Przegląd Archeologiczny*, t. 49, 2001, s. 85-101.

„Archeologiczne badania wraków statków żaglowych z XVIII wieku prowadzone przez Centralne Muzeum Morskie w Gdańsku”, [w:] H. Paner, M. Fudziński (red.), *XIII Sesja Pomorzoznawcza*, t. II, 2003, s. 313-334, Gdańsk.

[z M. Krąpcem] „Wraki tolkmickie w świetle ostatnich badań”, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 4(242), 2003, s. 415-430.

[z B. Kościńskim] „Pozostałości średniowiecznego statku spod Zielonej Bramy w Gdańsku”, *Pomorania Antiqua*, t. XIX, 2003, s. 155-176

Medieval large river crafts from the Vistula River, Poland, Schriften des Archäologisches Landesmuseum, [w:] K. Brandt, H.J. Kuhn (red.) *Der Prahm aus dem Hafen von Haithabu, Beitrage zu antiken und mittelalterlichen Flachbodenschiffen, Schriften des Archaologischen Landsmuseums, Band 2*, s. 83-96, Schleswig 2004.

[z E. Szychowską-Krapiec i M. Krąpcem] „Archeologia na plaży. Badania dwóch wraków z podwójnym poszyciem”, [w:] H. Paner i M. Fudziński (red.) *XIV Sesja Pomorzoznawcza, Vol. 2, Od wczesnego średniowiecza do czasów nowożytnych*, s. 339-354, Gdańsk 2005.

Od kilku lat, jeszcze w okresie przedakcesyjnym do Unii Europejskiej, CMM na zaproszenie muzeów zagranicznych, głównie niemieckich, uczestniczyło w kilku programach międzynarodowych, w ramach których wykonywano badania naukowe. Trwałymi rezultatami tych prac są publikacje internetowe dotyczące programu NAVIS II. (Projekt ten kierowany był przez *Museum für Antike Schifffahrt* (Mainz), a opracowanie finalne jest dostępne w internecie: www.waterland.net/navis).

Badania naukowe prowadzone w działach merytorycznych zaowocowały, jak to ma miejsce w wypadku Działu Historii Sztuki Marynistycznej, nie tylko nowymi wystawami, ale i rozważaniami nad wybranymi dziedzinami malarstwa. Do stałego kalendarza wystaw czasowych wpisał się cykl monograficzny pod nazwą „Polscy artyści o morzu”. Dotyczy on tematyki morskiej w malarstwie polskich artystów okresu od końca XIX do I połowy XX wieku. Są one przygotowywane w ramach Bałtyckiego Festiwalu Nauki. Dotychczas zaprezentowano prace: Mariana Mokwy (2003 r.), Jana Rubczaka (2004 r.) i w 2005 roku Michała Gorstkina Wywiórskiego. Każdą wystawę dokumentuje katalog.

ARCHEOLOGIA EKSPERYMENTALNA — REJSY MIĘDZYNARODOWE

W ostatnich latach CMM było zapraszane do współdziałania w eksperymentalnych rejsach realizowanych w ramach określonych programów badawczych. I tak przedstawiciele CMM, w 2003 r. mgr R. Paternoga i w 2004 r. mgr T. Bednarz, uczestniczyli w organizowanym przez Muzeum Morskie w Kłajpedzie programie „Powrót kuren”. Tamtejsza instytucja wykonała rekonstrukcje tradycyjnych łodzi rybackich używanych do 1945 roku na Zalewie Kurońskim, zwanych kurenami. Kurena, czyli łódź kurlandzka, po niemiecku *kurrenkahn*, odznaczała się płaskim dnem, charakterystycznym ożaglowaniem gaflowym rozpinanym na grotmaszcie z okazałym wimplem i małym fokmasztem. Znikła wraz z przesiedleniem ludności kurlandzkiej do Niemiec. Muzeum Morskie w Kłajpedzie od kilku lat czyni starania mające na celu przywrócenie budowy tych łodzi, charakterystycznego elementu krajobrazu Zalewu Kurońskiego. Łodzie te posłużyły do wypraw na wody Obwodu Kaliningradzkiego i w górę Niemna.

W 2004 roku CMM współuczestniczyło w międzynarodowym – duńsko-niemiecko-polskim programie naukowo-badawczym. Zadaniem była rekonstrukcja rejsu repliką statku żaglowego wikingów „Ottar” z XI wieku trasą anglosaskiego podróżnika Wulfstana, który przez siedem dni i nocy żeglował w IX wieku z Hedeby (wówczas Dania, dziś Haithabu koło Szlezewiku) do Truso w Prusach. CMM reprezentował w tym eksperymencie dr W. Ossowski. Międzynarodowa załoga przebywając ten dystans w ciągu pięciu dób wykazała, że w IX-XI wieku można było szybko i bezpiecznie żeglować szlakiem handlowym, wiodącym wzdłuż południowego wybrzeża Bałtyku. Rejs ten z powodów technicznych — zbyt dużego zanurzenia „Ottara”, by mógł wpłynąć na wody jeziora Drużno — zakończył się w Gdańsku. Następnie we wrześniu 2004 r. odbyło się w Wismarze seminarium na temat rejsu, podczas którego referaty przedstawili przedstawiciele CMM – J. Litwin: *Boatbuilding on the southern shores of the Baltic in the 9th and 10th centuries – comments on selected aspects of Ole Crumlin Pedersen’s paper* oraz W. Ossowski: *Sailing in Wulfstan’s wake. The trial voyage Hedeby-Gdańsk with the Skuldelev 1-reconstruction “Ottar”*.

W 2005 roku przedstawiciel CMM, mgr M. Cieślak uczestniczył w rejsie naukowym zorganizowanym przez historyków i archeologów z Uniwersytetu w Kijowie, pod nazwą „Bursztynowym szlakiem”, mającym wykazać wykorzystanie we wczesnym średniowieczu rzek: Wisły, Bugu, Niemna, Prypeci i Dniepru do kontaktów żeglugowych z Ukrainą.

DZIEDZICTWO KULTUROWE KRAJÓW NADBAŁTYCKICH

Posiadanie dobrze wyposażonej sali konferencyjnej umożliwia CMM organizowanie rozmaitych konferencji naukowych i sympozjów. Jedną z nich odbyła się w 2003 roku, jako wynik udziału przedstawicieli Muzeum w pracach międzynarodowego zespołu pracującego nad monitorowaniem wspólnego dziedzictwa kulturowego krajów nadbałtyckich. Powołano go, jako tak zwaną Grupę Monitorującą, w 1999 roku na konferencji ministrów kultury krajów nadbałtyckich. Zespół ten utworzył cztery grupy robocze do spraw: nadmorskiego dziedzictwa kulturowego, dziedzictwa podwodnego, drewnianego budownictwa zabytkowego i historycznych zespołów urbanistycznych we współczesnych miastach. Konferencja ta jako I Forum Dziedzictwa Kulturowego Krajów Nadbałtyckich pt. „Baltic Sea Identity. Common Sea, Common Culture?” zainicjowała serię konferencji mających na celu zwrócenie uwagi na konieczność zachowania wspólnego dziedzictwa kulturowego regionu bałtyckiego, promocji inicjatyw zmierzających do jego ochrony, rozwoju metod zabezpieczania tego dziedzictwa i utworzenie sieci ekspertów oraz instytucji badawczych. Przedsięwzięcie to uzyskało bardzo wysoką ocenę uczestników, a także było przedmiotem specjalnej debaty na posiedzeniu ministrów kultury krajów nadbałtyckich w St. Petersburgu, w 2003 roku. W czerwcu 2005 r. w Helsinkach odbyło się II Forum, a trzecie, w 2007 r. jest przygotowywane w Wilnie.

PRACE KONSERWATORSKIE

Od kilku lat konserwatorzy zabytków CMM z powodzeniem prezentują wyniki swych prac naukowych w zakresie konserwacji zabytków organicznych i nieorganicznych, wydobywanych ze środowisk słodko- i słonowodnych. W tej dziedzinie specjaliści z CMM należą do czołowych w kraju, specjalizując się w stosowaniu najnowocześniejszych metod, polegających między innymi na zastosowaniu polietyloglicolu, wymrażaniu próżniowym oraz użyciu metod cukrowych, którymi ratuje się przed destrukcją wydobywane ze środowiska mokrego zabytki drewniane. Wszystkie te działania mają na celu wyrugowanie wody z tkanki drewna i zastąpienie jej innymi substancjami (polietyloglikol, cukier), a w ten sposób trwałe zabezpieczenie drewna. Dla innych materiałów organicznych stosuje się wyprażanie próżniowe, a dla zabytków nieorganicznych (metale) używane są metody mechaniczne i chemiczne.

CMM w zakresie usług konserwatorskich miało już możliwość wykonywania zleceń na opracowanie technologii konserwacji dla instytutów archeologicznych w Rosji i Izraelu.

Osiągnięcia naukowe CMM dostrzegane są również za granicą, co powoduje kierowanie do Muzeum propozycji współpracy we wspólnych programach badawczych, imiennych zaproszeń do udziału w sympozjach naukowych oraz komitetach programowych konferencji. Często są to przedsięwzięcia o bardzo wysokiej randze. Na przykład w 2003 roku dr inż. J. Litwin uczestniczył na zaproszenie francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Forum Muzealnym w Paryżu. Prezentował tam dwa projekty możliwości rozwoju CMM: plan powołania Muzeum Stoczni Gdańskich oraz plan utworzenia Muzeum Zalewu Wiślanego w Kątach Rybackich. Rok później organizatorzy Muzeum Europy w Brukseli zaprosili dyrektora CMM do Rady Programowej tego muzeum. Instytucja ta będzie miała siedzibę w budowanym skrzydle budynku Parlamentu Europejskiego, a w scenariuszu ekspozycji, której otwarcie jest planowane na 2006 rok, uwzględniono między innymi polski wkład w dzieło jednoczenia się Europy.